

ACHILLES WESTLING

SAKKOJEN MUUNTORANGAISTUKSET JA TYÖLLISYYSTILANNE

Jos henkilö jättää tuomioistuimen hänelle määräämän päiväsakon maksamatta ja jos sitä varojen puuttuessa ei saada häneltä ulosottotoimin perityksi, on hänen sovitettava se vastaavan pituisena vapausrangaistuksena, nk. muuntorangaistuksena. Sanottua seuraamusta soviittaa maassamme vuosittain n. 6 000 henkilöä, mikä kansainvälisesti arvioiden on erittäin korkea luku; esim. Ruotsissa on vastaavien henkilöiden luku vuosittain pysytellyt muutamassa sadassa. Tutkimukset ovat osoittaneet, että maassamme muuntorangaistukseen johtavista sakoista n. 80 % on määrätty juopumuksesta. Vuonna 1960 pidetyssä Suomen Kriminolisti yhdistyksen vuosikokouksessa koskettelin kysymystä, minkä luonteisilla tekijöillä on osuutta sakkojen maksamatta jäämiseen. 1920—30 -luvulta saatavissa oleviin tietoihin nojautuen esitin tuolloin väitteen, että lukuisten muiden tekijäin ohella mm. työllisyystilanteella on mainitus-

sa suhteessa huomattava merkitys. (4) Käynnissä olevan juopumussakkokeskustelun johdosta sanottu kysymys on edelleenkin kiinnostava. Tästä syystä on tarkoituksenani seuraavassa lähemmin esittää, mihin silloinen väitteeni nojautui.

Kuten jo mainitsin, väitteeni koski 1920—30 -lukua. Tarkasteluni tulokset niveltivät elimellisesti erityisesti kahteen tuolle ajalle luonteenomaiseen tapahtumasarjaan: toisaalta nk. kieltolakiin ja sen kumoamiseen, toisaalta vuonna 1929 alkaneeseen työttömyyskauteen. Pidän näin ollen perusteltuna täydentää esitystäni muutamalla niitä koskevalla maininnalla.

Kieltolaki

Eduskunnan jo vuonna 1909 hyväksymä nk. uusi kieltolaki astui voimaan kesäkuussa 1919. Samassa hengessä säädettiin uusi vuoden 1922 alussa voimaan tullut juopumusta koskeva laki, joka aikaisempaa lakia

ankarampana kriminalisoi kaiken yleisellä paikalla tapahtuvan juopuneena esiintymisen. Laajaksi paisuneen salakuljetuksen vuoksi kieltolain toteuttaminen epäonnistui kuitenkin täysin. Mm. juopumukset ja väkivaltarikokset lisääntyivät. Sakkovankien määrän arveluttava kasvu lienee tärkeimpänä vaikuttanut siihen, että juopumusta koskevaa lakia jälleen muutettiin. Niinpä 15. 5. 1931 voimaan astuneen muutoksen jälkeen yleisellä paikalla esiintyvä juopumus oli oleva rangaistavaa vain, mikäli siihen liittyi "häiriön tai pahennuksen matkaansaattaminen". Joulukuussa 1931 pidettiin kieltolakia koskeva, neuvoa antava kansanäänestys, jolloin suuri enemmistö (71 %) asettui lain kumoamisen kannalle. Näin tapahtuikin eduskunnan päätöksellä helmikuussa 1932.

Taulukossa 1 on esitetty ajanjaksona 1922—38 poliisin tietoon tulleet, syytteen johtaneet, tuomitsemiseen johtaneet sekä syyttämättä jätetyt juopumustapaukset. (3) Tilastot koskevat molempia suku-

puolia ja luvut ilmaisevat tapausten eikä henkilöiden määrän. Ainakin vuodesta 1931 lähtien syytteeeseen ja tuomitsemiseen johtaneiden juopumustapausten lukumäärien välinen ero johtunee pääasiallisesti siitä, että edelliseen sisältyy myös muista rikoksista syytettyjä, kun sen sijaan jälkimmäinen luokka käsittää vain ne, joissa juopumus on ollut päärikos. Tilasto osoittaa mm., että viimeisinä kieltolain aikaisen juopumuslain voimassaolovuosina juopumustuomioiden määrä vaihteli erittäin vähän (esim. vv. 1927—30 78—80 000). Heti uuden lain tultua voimaan 15. 5. 1931 niiden määrä laski murto-osaan entisestään, jääden esim. vuosina 1932—33 alle 20 000. Ko. seikkaan palaan myöhemmin sakkotuomioiden yhteydessä.

30-luvun työttömyys

Ensimmäistä maailmansotaa seurannut ajanjakso sujui meillä kuten yleensä muualakin voimakkaan taloudellisen toimeliaisuuden ja hyvän työllisyystilanteen merkeissä. Poikkeuksia olivat vain vuodet 1924—25, jolloin maassamme oli lievää lamaa, mikä vuonna 1925 johti ohimenevään talvityöttömyyteen. Vuosina 1926—27 valitsi jälleen selvä noususuhdanne. Vuonna 1928 alkoi kuitenkin näkyä merkkejä käänteestä: mm. valtion talous joutui vuoden lopussa vaikeaan kassakriisiin. Vuoden 1929 aikana tilanne yhä paheni, joskin maahan virranneen ulkomaisen pääoman turvin tuottannollista toimintaa kyettiin jatkamaan lähes entisessä laajuudessa aina vuoden 1929 puoliväliin. Mutta tällöin olivat vaikeudet jo yleismaailmallisia. Lokakuussa 1929 tapahtui New Yorkin kuuluisa pörssiromahdus, mikä samalla oli kuin lähtölaukaus maailman tähän asti vaikeimmalle talouspuolelle. Työllisyysrintamalla se merkitsi kaikkialla vyörynomaisesti lisääntyvää joukkotyöttömyyttä. Tilanne jatkui erittäin vaikeana useita vuosia hellittäen niin meillä kuin muuallakin vasta 1930-luvun loppupuolis-

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet, syytteeeseen ja tuomitsemiseen johtaneet juopumustapaukset vv. 1922—1938

	Poliisin tietoon tulleet juopumukset	Syytteeeseen johtaneet juopumukset	Tuomittu juopumuksesta	Juopumuspidätys ilman syytettä
1922		42 800	35 916	
1923		56 413	50 116	
1924		63 405	57 161	
1925		70 305	64 367	
1926		73 829	65 016	
1927	95 903	87 191	78 252	
1928	101 070		79 575	
1929	101 500		78 757	
1930	101 598		80 474	
1931	88 614	10 922*)	36 454	77 692*)
1932	81 796	15 853	13 393	65 943
1933	103 112	19 649	16 273	83 463
1934	121 580	24 957	21 518	96 623
1935	99 904	22 874	20 612	77 030
1936	107 958	25 966	23 184	81 992
1937	119 784	31 876	29 268	87 908
1938	116 901	33 045	30 896	83 856

*) 1/7—31/12 1931

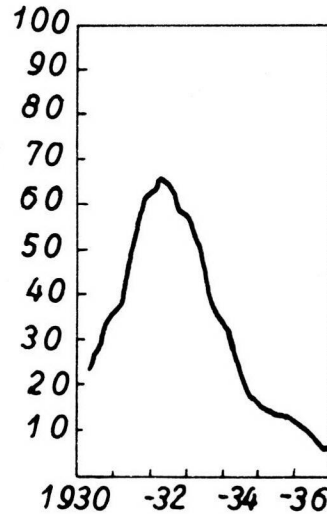
kolla. Suomessa työttömyyden painopiste oli pulakauden alkuaikoina maaseudulla, etenkin metsätalousspitäjissä, mutta siirtyi pulan jatkuessa yhä enemmän asutuskeskuksiin, varsinkin suurimpiin kaupunkeihin. (2)

Pyrittäessä määrällisesti esittämään työttömyyden silloista laajuutta on valittu todettava, että minkäänlaisia likimainkaan tarkkoja tilastoja todella vallinneesta tilanteesta ei ole saatavissa.

Työttömyyden uhkaavasti lisääntyessä valtiolta ryhtyi vuoden 1929 lopussa toimenpiteisiin tilanteen helpottamiseksi. Tällöin pantiin valtion avustuksen saannin ehdoksi, että avustusta hakevan kunnan tuli asettaa työttömyyslautakunta, jonka oli pidettävä kortistoa kaikista yhteiskunnan avun tarpeessa olevista työttömistä. (1) Samalla määriteltiin ehdot, jotka työttömän tuli täyttää, jotta hänet voitiin sanottuun kortistoon merkitä. Mm. virallinen tilasto sisältää tiedot mainitulla tavalla rekisteröityjen henkilöiden kokonaismäärästä maassamme eräitä kesäkuukausia lukuunottamatta vuoden 1929 joulukuusta vuoden 1936 lokakuuhun. Sanotun aineiston perusteella valtiot. tri Terho Pulkkinen on laskenut työttömyyden kuukausittaisen määrän liukuvana keskiarvona ko. ajanjaksolta. (kuvio 1)

Valitettavasti em. tilastot ovat kuitenkin erittäin epätydyttäviä. Ensinnäkin vain osa työttömistä tuli viranomaisten tietoon ja heistäkin vain osa täytti rekisteröimiselle pannut ehdot. Kahran teoksen sisältämistä taulukoista käy lisäksi ilmi, että ko. tilastot koskivat aina vain osaa maamme kunnista ja että tilastoon kulloinkin sisältyvien kuntien lukumäärä saattoi melkoisestikin vaihdella. Viimeksi mainittua virhettä pienentää tosin jossakin määrin se, että huomattavimmat työttömyyspaikkakunnat sisältyvät tilastoon koko ajalta. Sanotun tilaston voi näin ollen katsoa olennaisesti, joskin eri ajankohtina vaihtelevassa määrässä, alimi-

Kuvio 1. Työttömien lukumäärä vv. 1930—1936 (tuhatta henkilöä)

toittavan todella vallinneen työttömyyden. Jonkinlaisen kuvan työttömyyden suhteellisista vaihteluista ko. ajanjaksona se voinee silti kuitenkin antaa.

Useassa maamme kaupungissa sekä muutamassa kauppalassa ja parissa maalaiskunnassa toimi vuodesta 1921 lähtien työnvälitystoimistoja, joiden kirjoissa olleista työttömistä on julkaistu virallinen tilasto ajalta 1921—38. (kuvio 2) On varsin todennäköistä, että vain osa ao. paikkakunnilla asuneista, työtä vaille jääneistä henkilöistä yritti hakea itselleen uutta työpaikkaa ko. toimistojen välityksellä. Esitetyn tilaston etuna on kuitenkin, että mitään edellä selostettuun verrattavaa osallistuvien paikkakuntien vaihtelua ei siinä esiinny. Vaikkakaan sanotun tilaston perusteella ei voi tehdä mitään päätelmiä työttömien absoluuttisesta määrästä, se antaa kuitenkin jonkinlaisen kuvan työttömyyden suhteellisista vaihteluista maassamme ko. ajanjaksona. Tällöin on tosin muistettava, että se on alunperin jossakin määrin 'kaupunkimaisesti' painottunut.

Taulukko 2. Sakkotuomioiden ja muuntorangaistuksena täytäntöönpan-
tujen sakkotuomioiden määrä vv. 1921—1938

	Sakko- tuomioita	Maksetta- vaksi langennei- den sakkotuo- mioiden arvioitu määrä	Muunto- rangaist- uksena täytän- töönpan- tuja sak- kotuo- mioita	Muunto- rangaist- uksena täytän- töönpan- tujen sakkotuo- mioiden osuus %
1921	46 190		1 673	
1922	52 246	50 228	4 502	9,0
1923	68 983	63 404	5 295	8,4
1924	76 490	73 987	7 874	10,6
1925	86 363	83 072	11 351	13,7
1926	87 342	87 016	10 541	12,1
1927	106 913	100 389	11 400	11,4
1928	109 075	108 355	10 366	9,6
1929	111 425	110 641	13 469	12,2
1930	115 802	114 343	20 251	17,7
1931	71 192	86 062	36 818	42,8
1932	41 498	51 396	23 136	45,1
1933	52 928	49 118	19 158	39,0
1934	53 023	52 992	19 586	37,0
1935	52 997	53 005	15 211	28,7
1936	56 127	55 084	12 240	22,2
1937	67 811	63 916	10 202	16,0
1938	71 136	70 028	9 252	13,2

Sakko- ja muuntorangaistustuomiot

Taulukosta 2 käy ilmi maassamme ajanjaksona 1921—38 vuosittain langetettujen sakko- ja muuntorangaistustuomioiden koko määrä rikoslajista riippumatta. (3) Tilastot koskevat molempia sukupuolia. Eräistä muista tilastoista voidaan päätellä naisten osuuden muodostavan ko. luvuista yleensä vajaat 10 %. Jos henkilö on saman kalenterivuoden aikana tuomittu useita kertoja joko sakkoihin tai muuntorangaistusta kärsimään, kukin sanotuista tuomioista sisältyy esittämäni taulukon lukuihin. Vaikka-
kaan luvut eivät täten ilmaise tuomituksilleiden henkilöiden määrää, ne ovat silti eri vuosilta keskenään vertailukelpoisia.

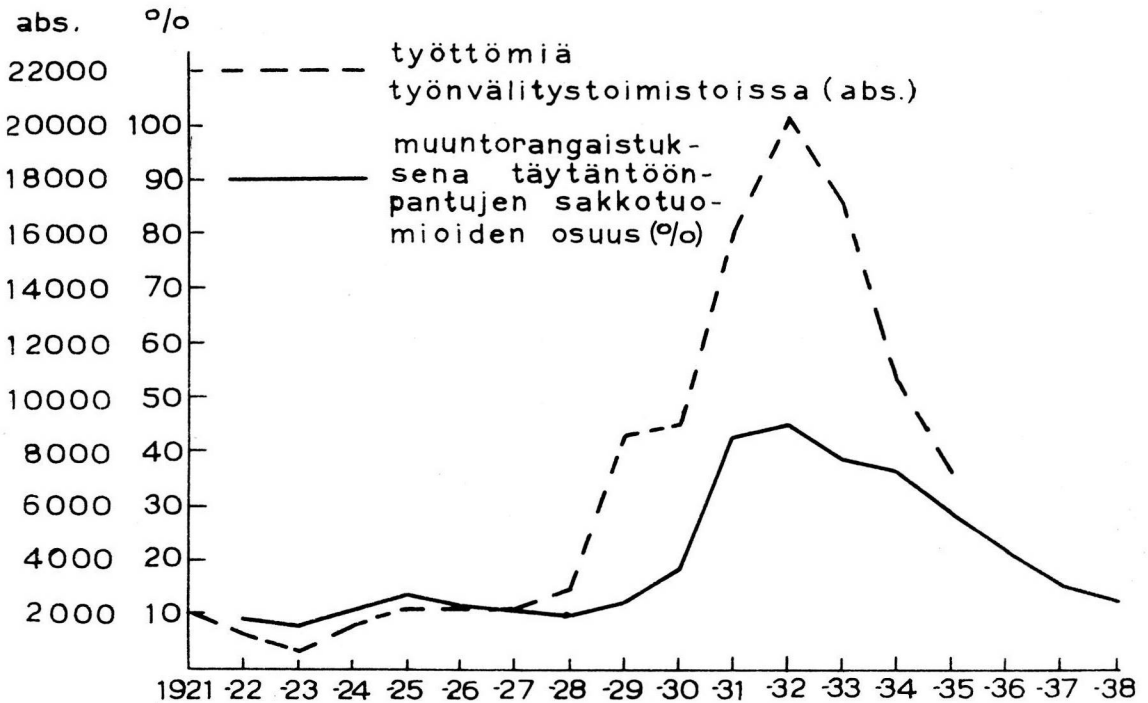
Tilasto osoittaa, että sakkotuomioiden määrä oli vuodesta 1921 lähtien jatkuvassa nousussa aina vuoteen 1930 saakka; vuonna 1931 ja edelleen 1932 niiden määrä laski

selvästi osoittaen sen jälkeen taas hidasta nousua. Kun näitä lukuja verrataan juopu-
mustuomioita koskevaan tilastoon (taulukko 1), on selvää, että po. sakkotuomioiden vuotuinen vaihtelu pääasiallisesti johtuu juopumussakoista.

Muuntorangaistuksena täytäntöönpan-
tujen sakkotuomioiden osalta tilasto taas
osoittaa, että niiden määrä pysyi vuodet
1925—28 lähes samalla tasolla, mutta että
nousua alkoi ilmetä vuonna 1929. Vuosina
1930—31 nousu oli edelleen erittäin jyrkkää.
Vuonna 1931 saavutettiin kaikkien aikojen
ennätys, 36 818 täytäntöönpan-
tua muun-
torangaistustuomiota yhden vuoden kuluessa
(1) (Todettakoon, että tämän teki käytän-
nössä mahdolliseksi vielä silloin voimassa
ollut nk. vesileipä-rangaistus.) Vuodesta
1932 lähtien muuntorangaistusten absoluut-
tinen määrä oli jälleen laskussa.

Muuntorangaistusten absoluuttiset mää-
rät eivät kuitenkaan anna tyydyttävää kuvaa
siitä, missä määrin henkilöt jättivät sakko-
sa maksamatta, koska on selvää, että tämä
olennaisesti riippuu sakkoihin tuomittujen
määrästä. Tiettyä kalenterivuotena tuomi-
tut sakot ja täytäntöönpannut muuntoran-
gaistukset eivät kuitenkaan ole keskenään
täysin vertailukelpoisia, koska se, pystyykö
ao. maksamaan sakkonsa vai ei, riippuu
epäilemättä ratkaisevimmin hänen maksu-
kyvystään silloin, kun sakko määrätään
maksettavaksi, eikä silloin, kun tuomio lan-
getetaan. Nojautuen sakkojen täytäntöön-
panossa toimivien viranomaisten lausuntoi-
hin olen katsonut, että ko. viivästymä on
keskimäärin ollut n. 4 kk. Tutkimuksessani
olen ottanut tämän huomioon siten, että
tiettyä kalenterivuotena langetettujen sak-
kotuomioiden määrään olen lisännyt 1/3
edellisen vuoden vastaavasta määrästä sa-
malla kun olen ko. vuodesta siirtänyt 1/3
seuraavalle vuodelle. Näin saadut luvut il-
menevät sarakkeesta "maksettavaksi lan-
genneiden sakkotuomioiden arvioitu mää-

Kuvio 2. Työnvälitystoimistojen kirjoissa olevien työnhakijoiden määrä ja muuntorangaistuksena täytäntöön-
pantujen sakkotuomioiden osuus vv. 1921—1938

rä". Maksamatta jääneiden sakkojen eli muuntorangaistuksena täytäntöönpan-
tujen sakkotuomioiden vuosittaista osuutta las-
kiessani olen käyttänyt viimeksi mainittua
lukua nimittäjänä.

Taulukosta käy ilmi, että muuntoranga-
istuksena sovitettujen sakkojen osuus osoitti
pienää nousua vuonna 1925, jonka jälkeen
se taas laski. Uusi nousu alkoi 1929 huipun
asettuessa vuoden 1932 kohdalle, jolloin lä-
hes puolet (45,1 %) sakkotuomioista näyt-
tää johtaneen muuntorangaistukseen. Sen
jälkeen ko. osuus jälleen osoittaa laskevaa
suuntausta.

Jo edellä esitetyt luvut osoittavat mieles-
tämäni vääjäämättömästi, että mitkään yksilö-
kohtaiset syyt eivät saata selittää näin val-
tavia vaihteluita muuntorangaistuksena so-

vitettujen sakkojen määrissä, vaan että nii-
den täytyy perustua joihinkin yleisiin, ympä-
ristöolosuhteissa tapahtuneisiin muutoksiin.

Kuviosta 2 ilmenee muuntorangaistukse-
na täytäntöönpan-
tujen sakkotuomioiden
osuus kaikista sakkotuomioista ja työnväli-
tystoimistojen kautta työtä hakeneiden
määrä. (2)

Osoittautuu, että jo vuosina 1924—25
esiintynyttä lamaa vastaa pieni muuntoran-
gaistuskäyrän nousu v. 1925. Varsinaisen
pulakauden puhjettua v. 1929 muuntoran-
gaistusten osuus alkoi kasvaa, kohoten
työttömyyden lisääntymistä seuraten vuosi-
na 1930 ja 1931 sekä saavuttaen lakipis-
teensä v. 1932, jonka vuoden helmikuussa
työttömyyskin kulminoitui. Myös muunto-
rangaistusten osuuden väheneminen näyt-
tää seuraavan työttömyyslukuja.

Mielestäni on näin ollen ilmeistä, että ko. ajanjaksona tapahtuneen sakkojen maksamatta jättämisen lisääntymisen on katsottava olennaiselta osalta johtuneen vallinneesta työttömyydestä ja sitä seuranneesta ao. henkilöiden maksukyvyttömyydestä. Heidän määräämisensä muuntorangaistukseen merkitsi näin ollen rankaisullisen pakotteen soveltamista laiminlyönnistä, josta selviämiseen heillä asiallisesti katsoen oli ylivoimainen este, nk. *force majeure*.

Työttömyys ei koskaan jälkeinpäin ole saavuttanut sellaisia mittasuhteita kuin 1930-luvulla eikä se näin ollen ainakaan tällä hetkellä voine samalla painavuudella vaikuttaa esim. sakotettujen maksukykyyn. Mutta on epäilemättä olemassa muita tekijöitä, jotka voivat saattaa tuomitun henkilön *force majeure* -tilanteeseen: erilaiset taloudelliset vastoinkäymiset, suuri elatusvelvollisuus, kehollinen tai sielullinen sairaus, ikäheikkous jne.

Paraillaan on tekeillä sakotuslainsäädännön uudistusehdotus, joka tietäisi tähän saakka noudatetun lainkäytön olennaista differentioitumista ja kohtuullistumista. Jo yksin edellä esittämäni viitaten olisi mielestäni erittäin suotavaa, että se tulisi hyväksytyksi. Sen lisäksi olisi kuitenkin aihetta kiinnittää huomiota kysymykseen, onko ylivoimaisesti tärkeimmän muuntorangaistukseen johtavan rikoksemme, nimittäin juopumuksen, rankaiseminen voimassa olevin perustein ja nykyisessä muodossaan todella sosiaalisesti tarkoituksenmukaista.

Lähdeviittaukset

(1) Kahra, E: *Työttömyys vuosina 1928—36*. Helsinki 1938.

(2) Pulkkinen, T: *Työttömyyden levinneisyys*; Sosiaalipoliittinen tutkimus työttömyyden levinneisyydestä Suomessa vuosina 1948—53. Helsinki 1956.

(3) Verkko, V: *Väkijuomalainsäädännön vaikutuksista rikollisuuteen*; Tilastollinen tutkimus. Helsinki 1942.

(4) Westling, A: *Om bötesförvandlingsstraffet*. Nordisk kriminalistisk årsbok. 1960.